

ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ

ਗਿਆਰੂਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਰਜ ਪੁਸਤਕ

(ਐਨ. ਵੀ. ਈ. ਕਿਊ. ਅਡਫ. ਪੱਧਰ-3)

ਪੰਜਾਬ ;ਕੁਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰਡ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

(c) ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਪਹਿਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ 2017

All rights including those of translation,
reproduction and annotation etc. are reserved by the
Punjab Government

ਅਨਵਾਦਕ

: ਪ੍ਰੀ ਆਸ਼ਤੋਸ਼ ਬਾਂਸਲ, ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਰ (ਸਰਕਾਰੀ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡ ਸਕੂਲ ਭਾਂਖਰ,
ਪਟਿਆਲਾ)

ਸੋਧਕ

- : 1. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਝੰਜੇੜੀ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 2. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡੇਜ਼ੀ ਰਾਣੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ;?ਦਪੁਰ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 3. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਬਠੂੜ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 4. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਮਨੌਲੀ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 5. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਨੀਲਮ ਕੁਮਾਰੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਸਹੌੜਾ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 6. ਸ਼੍ਰੀ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਘੜੂੰਆਂ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 7. ਸ਼੍ਰੀ ਤੁਰਨ ਭਾਰਤੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਕੰ. ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਘੜੂੰਆਂ (ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)
- : 8. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਡਲ ਸੀ.ਸੈ.ਸਕੂਲ ਖਰੜ
(ਐੱਸ.ਏ.ਐੱਸ.ਨਗਰ)

9. ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ ਸ ਸ ਸ, ਖਿੜਕਾਬਾਦ (ਐੱਸ ਏ ਐੱਸ ਨਗਰ)

10. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਸ ਸ ਸ ਸ, ਖਮਾਣੋਕਲਾਂ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)

ਵਿਸ਼ਾ-ਸੋਧਕ

: 1. ਸ਼੍ਰੀ ਦਿਨੇਸ਼ ਖੰਨਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ. ਸੈ. ਸਕੂਲ ਸਲਾਨਾ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)

: 2. ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ. ਸੈ. ਸਕੂਲ ਬਡਾਲੀ ਆਲਾ ਸਿੰਘ
(ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)

ਚੇਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ ਧਾਰਕ ਵਾਪੂ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਜ਼ਿਲਦਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਏਜੰਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਜਾਅਲੀ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮਾਖੋਗੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਸਜ਼ਾ ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। (ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬ ;ਕੁਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰਡ ਆਪਣੀ ;ਬਾਪਨਾ ਦਾ ;ਮਾਂ ਤੌਂ ਹੀ ;ਕੁਲ ਪੱਧਰ ਦਾ/ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਆਧਾਨਿਕ ;ਚ ਅਤੇ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੁੱਲਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਲੀਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਇੱਕ ਕੜੀ ਹੈ।

ਵੱਧ ਰਹੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਮੌਕੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਹਿੱਤ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹੁਨਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਮਾਹਿਰ ਹੁਨਰ-ਮੰਦਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ‘ਨੈਸ਼ਨਲ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਾਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਫਰੇਮਵਰਕ’ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ 8 ਅਕਤੂਬਰ 2011 ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਫਰੇਮਵਰਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ 2015-16 ਅਤੇ 2016-17 ਤੋਂ ‘ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿੱਲ ਕਾਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਫਰੇਮਵਰਕ’ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਰ ‘ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ’ ਵਿਸ਼ਾ ਇਸ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ-2017-18 ਤੋਂ ਗਿਆਰੂਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਰੇਮਵਰਕ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਰੇਡਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (N.S.D.C)/ ਸੈਕਟਰ ਸਕਿੱਲਜ ਕਾਊਂਸਲ (S.S.C) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹੁਨਰ ਦੀ ਮਹਾਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅੈਨ. ਐਸ. ਕਿਊ. ਅਤੋਂਫ. ਵੱਲਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਾਲ 2017-18 ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਚਾਹੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਣਾ ਸਰੋਤ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਰਜ ਪੁਸਤਕ

ਜਮਾਤ-XI

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਮੋਹਾਲੀ

ਖੇਤਰ : ਸੁਰੱਖਿਆ

ਨੌਕਰੀ: ਹਥਿਆਰ ਰਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ

ਯੋਗਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ : ਐਸ ਐਸ ਐਸ ਕਿਟਿਊ/ ਸਿਫਰ ਇੱਕ ਸਿਫਰ ਇੱਕ

ਪੀ ਐਸ ਐਸ ਕੇਂਦਰੀ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ, 2016

ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਅਧੀਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪੁਨਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਨਕਲ, ਬਿਜਲੈਟੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਚਾਰ, ਅਗਾਊਂ ਲਿਖਤੀ ਆਗਿਆ ਲਏ, ਬਿਨਾਂ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ :

ਡਾ. ਵਿਨੈ ਸਵਰੂਪ ਮਹਿਰੋਤਰਾ

ਪ੍ਰੈਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ

ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੇਂਦਰ (ਸੀ ਡੀ ਈ ਸੀ) ਅਤੇ

ਕੌਮੀ ਹੁਨਰ ਯੋਗਤਾ ਫ੍ਰੇਮ ਵਰਕ ਇਕਾਈ (ਐਨ ਐਸ ਕਿਟਿਊ ਐਫ ਸੀ),

ਪੀ ਐਸ ਐਸ ਕੇਂਦਰੀ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਪੀ ਐਸ ਐਸ ਸੀ ਆਈ ਵੀ ਈ, ਐਨ ਸੀ ਈ ਆਰ ਟੀ,

ਸ਼ਿਆਮਲਾ ਹਿਲਜ਼,

ਭੋਪਾਲ - 462013

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਭਾਰਤ

ਈ ਮੇਲ : psscivensqf@gmail.com

Website : psscive.nic.in

ਖੇਤਰ : ਸੁਰੱਖਿਆ

ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਵਿਸ਼ਾ : ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਐਨ ਐਸ ਕਟਿਊ ਐਫ ਪੱਧਰ 4,

ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਬਾਰੂੰਵੀਂ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਜ ਪੁਸਤਕ

ਵਿਸ਼ਾ ਸੁਚੀ

Page no.

ਯੂਨਿਟ-1: ਸਰਬਜਨਕ ਵਿਚਾਰਕ ਸਰਵੇਖਣ

1.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	1
1.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	2
1.2 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ	3
1.3 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	3
1.4 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ	4
1.5 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	11
1.6 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ	18

ਯੂਨਿਟ-2: ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਘਾਟੀਆਂ

2.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	19
2.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	22
2.2 ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲੀਆ	23
2.3 ਅਰਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਸ੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	25
2.4 ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ-ਮਾਲਾਬਾਰ (ਸਾਹਦਰੀ ਪਰਬਤ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	28
2.5 ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ (ਕੋਰਮੰਡਲ ਤੱਟ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	30
2.6 ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਸ ਮਨੋਹਰ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਿਕ ਘਾਟੀਆਂ	32
2.7 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	34
2.8 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ	36

ਯੂਨਿਟ-3: ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਲੇ, ਪਠਾਰ, ਮਾਰੂਥਲ, ਆਰਦਰ ਥਲ (wet land) ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ

3.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	37
3.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	39
3.2 ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟਿੱਲੇ	42
3.3 ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਨੀਪੁਰ, ਮੇਘਾਲੀਆ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਸਿਕਮ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਨਮ)	47

3.4	ਪਠਾਰ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	54
3.5	ਮੈਦਾਨ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	59
3.6	ਵੈੱਟ ਲੈਂਡ, ਰਾਮਸਰ ਸਾਇਟਸ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	60
3.7	ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	62
3.8	ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀ	64
ਯੂਨਿਟ-4: ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਤੱਟਵਰਤੀ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਬੀਚ		65
4.0	ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	65
4.1	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	66
4.2	ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੱਟ	67
4.3	ਬੀਚ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	68
4.4	ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	74
4.5	ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ	76
ਯੂਨਿਟ-5: ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ-ਟਾਪੂ		77
5.0	ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	77
5.1	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	79
5.2	ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ	79
5.3	ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ	84
5.4	ਮਜ਼ੂਲੀ ਟਾਪੂ (majuli Island)	91
5.5	ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਟਾਪੂ	91
5.6	ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	92
5.7	ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ	94
ਯੂਨਿਟ-6: ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ-ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ		95
6.0	ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	95
6.1	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	96
6.2	ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਨਦੀਆਂ	98
6.3	ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਯੋਗ ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ	113

6.4 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	114
6.5 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ	117
ਯੂਨਿਟ - 7: ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀਵ ਭੂਰੋਲਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	118
7.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	118
7.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	121
7.2 ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ	122
7.3 ਪ੍ਰਸਥਿਤਕੀ ਸੈਰ	122
7.4 ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਘਰ	123
7.5 ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿੜੀਆ ਘਰ	126
7.6 ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਨਸਪਤੀ ਬਾਗ	129
7.7 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	131
7.8 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀ	135
ਯੂਨਿਟ - 8: ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	136
8.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ	136
8.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	139
8.2 ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	145
8.3 ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	145
8.4 ਖੇਡ ਸਰੋਤ	147
8.5 ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੱਖਿਅਤ ਸਰੋਤ	147
8.6 ਮਨੋਰੰਜਕ ਸਰੋਤ	148
8.7 ਭਾਰਤੀ ਵਿਅੰਜਨ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ	149
8.8 ਕਲਾ, ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਕਲਾ	151
8.9 ਪਰਿਵਹਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਸਾਜ਼ੇ-ਸਮਾਨ	152
8.10 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	152
8.11 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆ	154

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਆਮ ਹਦਾਇਤਾਂ

1. ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਬੰਧਤ ਯੂਨਿਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ।
3. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤਾਂ, ਜੀਵ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਕਿ ਇਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿੰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।
4. ਹਰੇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰੇਗਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲਲਙਘਾਂ ਅਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਡੋਟੀ ਕਾਰਜ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਸਤਾਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਸਕਣ। ਸਹੀ ਸਮਝ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਏਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
5. ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਪ੍ਰਯੋਗਕਟਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉੱਚਿਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਮਾਡਿਊਲ ਉਦੇਸ਼

ਭਾਰਤ ਦੇ ਯਾਤਰਾ ਸਰੋਤ

ਕ੍ਰਮ	ਯੂਨਿਟ/ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਨਾਮ	ਲਿਖਤੀ+ਪ੍ਰਯੋਗੀ	ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼
1	ਸਰਵਜਨਕ ਵਿਚਾਰਕ ਸਰਵੇਖਣ	22 ਘੰਟੇ	1. ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
2	ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਘਾਟੀਆਂ	18 ਘੰਟੇ	1. ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਿਆ, ਅਗਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਲੜੀ, ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਮਾਲਾਬਾਰ ਸਹਾਦਰੀ, ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਕੋਰਮੰਡਲ ਤੱਟ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ। 2. ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਸ ਮਨਸੋਹਕ ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਘਾਟੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ
3	ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਲੇ, ਪਠਾਰ, ਮਾਨੁਸਲ, ਆਰਦਰ ਥਲ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ।	18 ਘੰਟੇ	1. ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਟਿੱਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣਾ। 2. ਉੱਤਰੀ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਮਨੀਪੁਰ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਸਿੱਕਿਮ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਨ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ। 3. ਪਠਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ। 4.
4	ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ ਤੱਟਵਰਤੀ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਬੀਚ	16 ਘੰਟੇ	1. ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੱਟ ਅਤੇ ਬੀਚਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣਾ।
5	ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ-ਟਾਪੂ	16 ਘੰਟੇ	1. ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ, ਲਕਸਦੀਪ, ਟਾਪੂ ਸਮੂਹ, ਮਜ਼ੂਲੀ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਟਾਪੂਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ।
6	ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤ-ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ	25 ਘੰਟੇ	1. ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ 2. ਭਾਰਤ ਦੇ ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
7	ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀਵ ਬੂਗੋਲਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	18 ਘੰਟੇ	1. ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ। 2. ਈਕੋਟੂਰਿਜ਼ਮ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ। 3. ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਘਰਾਂ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿੜੀਆ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਨਾਸਪਤਿਕ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ।
8	ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ	25 ਘੰਟੇ	1. ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ, ਖੇਡ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ। 2. ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ। 3. ਭਾਰਤੀ ਵਿਅੰਜਨ ਕਲਾ, ਕਲਾਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੱਥ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਵਜੋਂ ਸਮਝਣਾ। 4. ਪਰਿਵਹਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਅਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਆਧਾਰਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨਾ

ਯੂਨਿਟ -1 ਆਮ ਵਿਚਾਰਕ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ

- 1.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਵਰਣ
 - | ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ
 - | ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ
 - | ਸਰੋਤ ਸਮੱਗਰੀ
 - | ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
 - | ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ
- 1.1 ਜਾਣ ਪਛਾਣ
- 1.2 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਵਧਾਰਣਾ
- 1.3 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ
- 1.4 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ
- 1.5 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ
- 1.6 ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

1.0 ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ

ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ।

- ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ
- ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ
- ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸਰੋਤ ਸਮੱਗਰੀ

1. ਗੋਰ ਚੈਂਗ ਲਿਊਂਗ ਡਿਜੀਕਲ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਅਤੇ ਹਿਊਮਨ ਜੋਗਰਫੀ, ਆਕਸਫੋਰਡ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ (1995) ।
2. ਚਾਰੂ ਸ਼ੀਲਾ ਟੂਰਿਜ਼ਮ ਪੋਡਕਟਸ, ਨਿਊ ਗੈਲੋਪ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਲਖਨਊ - 2001.
3. ਸਮਪਦ ਕੁਮਾਰ ਸਵੈਨ ਅਤੇ ਜਿਤੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਟੂਰਿਜ਼ਮ, ਪਿੰਸੀਪਲਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ਼ਨ OUP, ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ 2012,

ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ :

ਯੂਨਿਟ -1	ਨਤੀਜੇ
ਸਰਵਜਨਕ ਵਿਚਾਰਕ ਸਰਵੇਖਣ	ਇਹਨਾਂ ਸਬ ਯੂਨਿਟਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
1.1 ਜਾਣ ਪਛਾਣ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
1.2 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
1.3 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
1.4 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਲਾਨ : (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ)

ਯੂਨਿਟ-1	ਵਿਸ਼ਾ	ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	ਸਮਾਂ/ਪਲਾਨ	ਕਬਨ
1.1	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ		
1.2	ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ		
1.3	ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ		
1.4	ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ		

1.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਸ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਮਿਤ ਹੈ। ਬੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਤਹਿਂ ਦਿਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਖੋਜੀਆਂ ਅਤੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋਖਿਮਾਂ ਭਰੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਬਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹਨਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਉਦਯੋਗ ਜੋ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ, ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1) ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰੋ :

a) ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ _____ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.2 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰੋਤ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਉਹ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਜਾਂ ਸਰਲੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੈਲਾਨੀ ਆਪਣੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1) ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

1.3 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ :

ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ੍ਰੋਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:-

a. **ਅਹੱਤਵਪੁਰਨ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ :** ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਪਦਾਰਥ ਸਰੋਤ ਹਨ ਪਹਾੜ, ਪਹਾੜੀ, ਸਟੇਸ਼ਨ, ਬੀਚ, ਮਾਰੂਬਲ, ਨਦੀ, ਝੀਲ, ਜਲਗਾਹ, ਲੈਂਡਸਕੇਪ, (ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਾ), ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ, ਘਰ, ਸਮਾਰਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਤੁਬ ਮੀਨਾਰ, ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਹੜੱਪਾ ਸੱਭਿਆਤਾ ਅਤੇ ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ।

B. **ਵਾਧੂ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਸਰਵਿਸ ਯੋਗ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ :** ਇਸ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਪਦਾਰਥ ਤੱਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਜੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਹਨ ਧਰਮ, ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ, ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਸੀ, ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਫਤਰ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੇਣ, ਸਹਾਇਕ, ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ, ਕੋਟਰਿੰਗ ਅਤੇ ਗੈਸਟਰੋਨੋਮੀ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰੀਆਂ, ਸਾਹਿਤ, ਦਿੜ ਅਤੇ ਕਰੱਤਬ ਕਲਾ, ਨਾਚ ਅਤੇ ਗਾਣ, ਨਾਟ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।

1.4 ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਆਧਾਰ

ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਖੁਦ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਨੂੰ ਹੱਲਾਜ਼ੇਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰਵਿਸ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੌਲਿਕ ਪਰਿਬਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਆਕਰਸ਼ਨ, ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਆਵਾਗਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਪੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਮੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

a. ਭੌਤਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ

ਭੌਤਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭੌਤਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਾਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ :

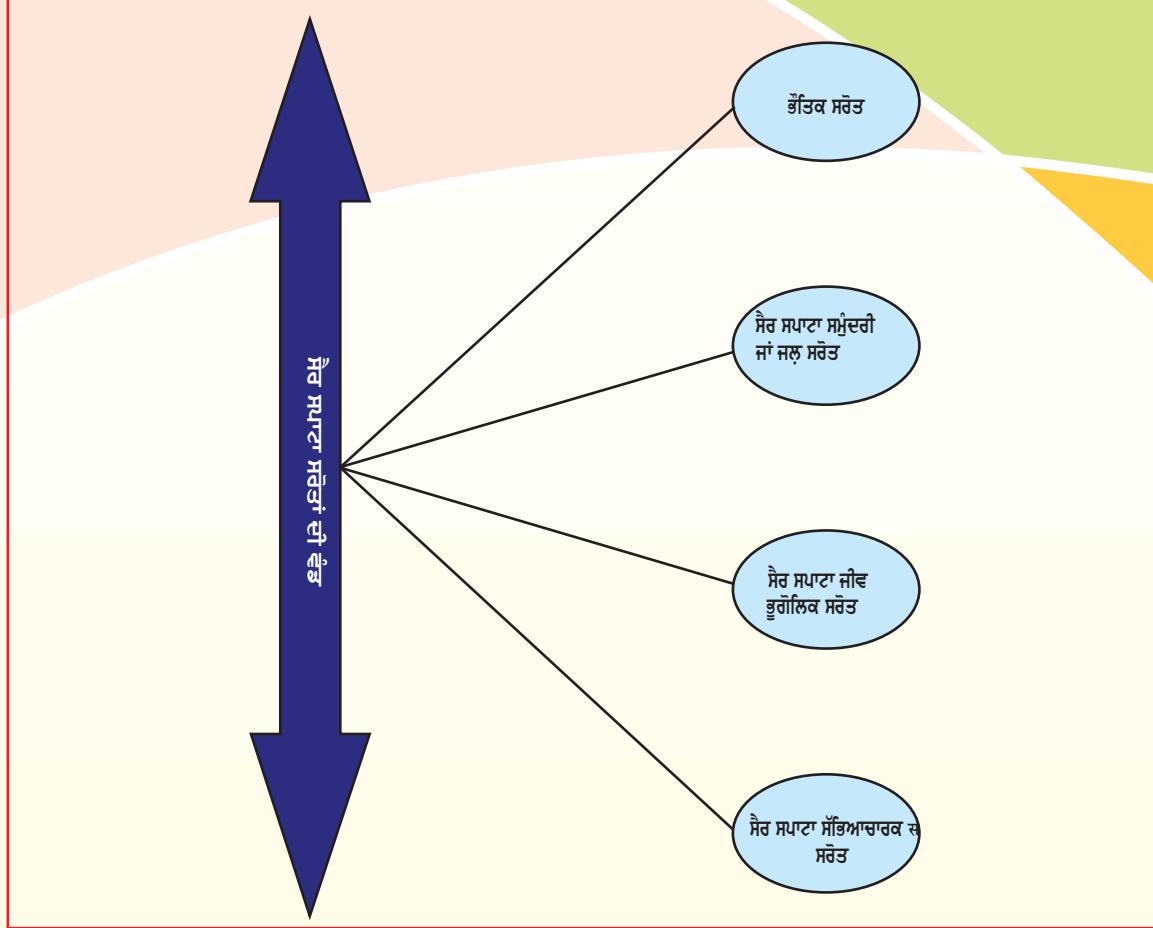
ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਭੌਤਿਕ ਤੱਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਾੜ, ਚੋਟੀਆਂ, ਪਹਾੜੀਆਂ, ਪਠਾਰ, ਖਾਈਆਂ, ਤੰਗ ਖਾਈਆਂ, ਗੁਫਾਵਾਂ, ਜਵਾਲਾਮੂਖੀ, ਦੱਰੇ ਅਤੇ ਮਾਰੂਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਇੰਨਾਂ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੁੱਖ ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਹਨ:

- ਪਹਾੜ :** ਇਹ ਪਹਾੜੀ ਸਥਾਨ, ਗਲੇਜ਼ੀਅਰ ਅਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋਖਮ ਭਰੇ ਯਾਤਰੀ ਸਥਾਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ :** ਇਹ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਸੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਪਹਾੜੀਆਂ :** ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਮਾਰਤੀ ਸਮਾਰਕਾਂ ਲਈ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਵੈਲੀ (ਦੋ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚਲੀ ਜਗ੍ਹਾ) :** ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਦੱਰੇ :** ਇਹ ਵੈਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਜਵਾਲਾਮੂਖੀ :** ਇਹ ਜੋਖਮ ਭਰਪੂਰ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਗੁਫਾਵਾਂ :** ਗੁਫਾ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੁਫਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾ ਅਤੇ ਕਲਾਕਿਤੀ ਦੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਟ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਗੁਫਾਵਾਂ ਜੋਖਮ ਭਰੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਸਰੋਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਮਾਰੂਖਲ :** ਇਹ ਭੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਉਠ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਮੈਦਾਨ :** ਪੂਰੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮੁੰਦਰੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਜਾਂ ਹਾਈਡੋਲੋਜੀਕਲ ਸਰੋਤ ਸਥਾਨ

ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਂ ਹਾਈਡੋਲੋਜੀਕਲ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਾਟਰ ਬਾਡੀ ਅਤੇ ਬਰਫ ਨਾਲ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਬਰਫ ਦੇ ਚੈਨਲ ਆਦਿ।

ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਂ ਜਲ ਸਰੋਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

- ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਬਰਫ ਦੇ ਪਹਾੜ :** ਇਹ ਚੱਲਣ ਖਿਸਕਣ ਵਾਲੀ ਬਰਫ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਰਤੱਬ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੰਗਾਤਰੀ ਅਤੇ ਯਮਨੋਤਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਚਿਨ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮਕਸਦ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਬ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਾਈਟ ਵਜੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
- ਨਦੀਆਂ :** ਇਹ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਜਾਂ ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚੈਨਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਦੀਆਂ ਆਵਾਜਾਈ, ਸਪੋਰਟ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਮਕਸਦ ਵਜੋਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਸੀਲਾਂ :** ਦਲਦਲ, ਪਛੜਿਆਂ ਹੋਇਆ ਖੇਤਰ, ਤਲਾਬ ਅਤੇ ਤਾਲ : ਇਹ ਬੇੜੀ ਦੀ ਸੈਰ (Boating) ਅਤੇ ਰਿਜ਼ੋਰਟਸ ਲਈ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- iv. **ਸਮੁੰਦਰ, ਸਾਗਰ, ਖਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਆਂ ਦਰਾਰਾਂ :** ਜਹਾਜ਼ਾਨੀ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਸੈਰ ਅਤੇ ਜੋਖਿਮ ਭਰੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਰੋਤ।
- v. **ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੱਟ :** ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਟ ਉਹ ਖੇਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਣ ਅਤੇ ਗੋਲਮੇਲ ਪੱਥਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਕੰਢਿਆ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਮਾਨਣ ਲਈ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਸੰਦੀਦਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- vi. **ਤੱਟ ਵਰਤੀ ਭੂਮੀ :** ਜੰਗਲੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਭੂਮੀ ਸੈਰਸਪਾਟਾ, ਪਰਿਆਵਰਣ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਥਾਨ ਹਨ।
- vii. **ਟਾਪੂ :** ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਭੂਮੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਈਕੋ ਟੂਰਿਜ਼ਮ, ਜੋਖਿਮ ਭਰਿਆ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਸਥਾਨ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜਗ੍ਹਾ ਹਨ।
- viii. **ਇਸਥਾਨ :** ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਭੂਮੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਈਕੋ ਟੂਰਿਜ਼ਮ, ਜੋਖਿਮ ਭਰੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਾਨ ਹੈ।
- ix. **ਸੰਕੀਰਨ ਰਸਤੇ :** ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਭੂਮੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਈਕੋ ਟੂਰਿਜ਼ਮ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਜੋਖਿਮ ਭਰੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਥਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸਾਰਦੇ ਹਨ।
- x. **ਕੌਰਲਰੀਫ ਅਤੇ ਐਟੋਲ :** ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਭੂਮੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਈਕੋ ਟੂਰਿਜ਼ਮ, ਜੋਖਿਮ ਭਰਿਆ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਸਰੋਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਾਨ।
- xi. **ਆਰਦਰ ਭੂਮੀ :** ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਘਰ, ਚਿੜੀਆ ਘਰ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਭਰੂਰ ਬਾਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਾਨ।
- xii. **ਡੇਲਟਾ ਅਤੇ ਐਸਚੁਏਰੀ :** ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਘਰ, ਚਿੜੀਆ ਘਰ, ਮੱਛੀ ਅਕਵੇਰਿਅਮ, ਨਹਿਰੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਈਕੋ ਟੂਰਿਜ਼ਮ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਥਾਨ।

੩ੴ ਜਲਵਾਯੂ ਆਧਾਰਿਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ

ਜਲਵਾਯੂ ਆਧਾਰਿਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਰਖਾ, ਬਰਫ ਬਾਗੀ, ਗਰਮ ਦਿਨ, ਖੁਸ਼ਕ, ਠੰਢਾ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਖੇਤਰ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

- i. **ਜਲਵਾਯੂ :** ਜਲਵਾਯੂ ਭੂ ਅਕ੍ਰਿਤ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ (ਜਿਓਮੋਰਫਲੋਜਿਕ) ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਬੰਧਤ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਜਲਵਾਯੂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਟਿਕਾਣਾ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਵਾਯੂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ii. **ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਸਮ :** ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਸਾਗੀਆਂ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਹਰ ਰੂਪ ਅਤੇ ਕਿਸਮ ਸਬੰਧਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਰੁੱਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਰੁੱਤ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਵੀ ਇਸ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪਰਬਤ

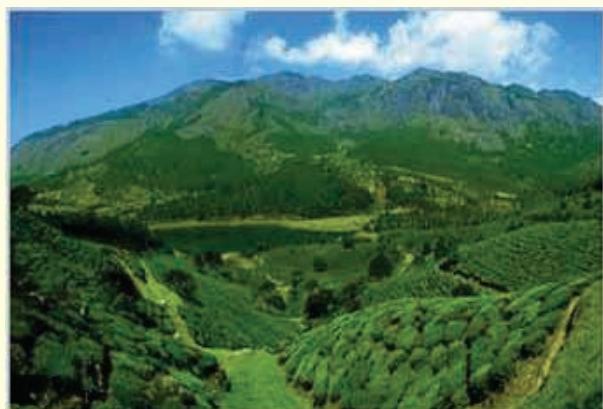
ਚੇਰਾਈ ਬੀਚ, ਕੇਰਲਾ

ਬਾਰ ਮਾਰੂਬਲ, ਰਾਜਸਥਾਨ

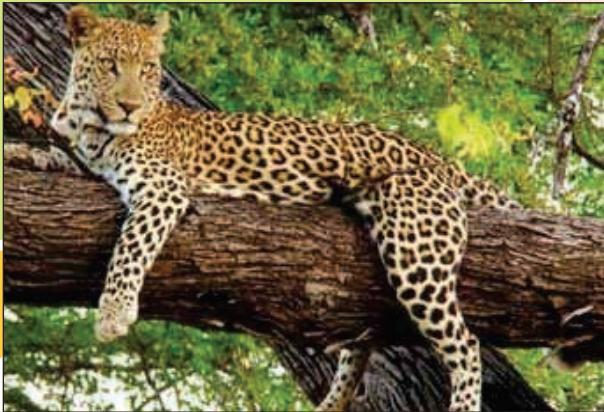
ਦ ਬਲੂ ਲੈਗੂਨ, ਗੋਆ

ਕੋਲੋਨੀ ਪਲੋਟ ਕੇਰਲਾ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਕੇਰਲਾ

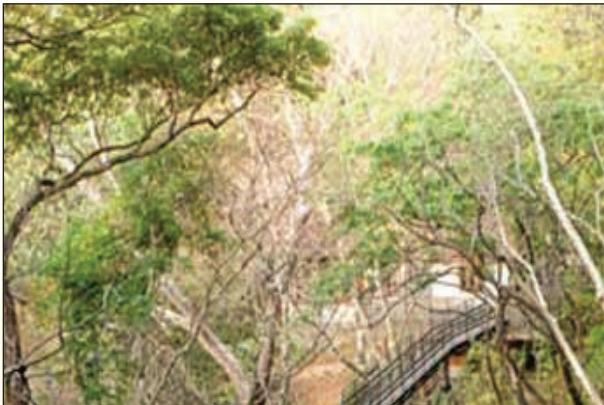
ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਕੋਲਕਾਤਾ (ਅਜਾਇਬ ਘਰ)

ਮੁਲਪਨੇਸ਼ਵਰ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਘਰ

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਬੇਨਮਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਨਿਯੋਜਿਤ ਈਕੋਟੂਰਿਜ਼ਮ ਸੈਰ ਟਿਕਾਲਾ, ਭਾਰਤ

ਸੰਤ ਐਕਜ਼ੇਕ੍ਚੇਵੀਅਰ ਗਿਰਜਾ ਘਰ, ਗੋਆ

ਮਿਨੀਕੋਆ ਅਟੌਲ, ਲਕਸ਼ਦੀਪ

ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ, ਦਿੱਲੀ

B. ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਜੀਵ-ਬੂਗੋਲਿਕ ਸਰੋਤ

ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਬੂਗੋਲਿਕ ਸਰੋਤ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਬੂਗੋਲਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਜੀਵ-ਬੂਗੋਲਿਕ ਸਰੋਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ;

- ਜੈਵਿਕ-ਬਿੰਨਤਾ :** ਜੈਵਿਕ ਬਿੰਨਤਾ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਜੀਵਿਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਬਿੰਨਤਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੈਵਿਕ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ, ਬਨਸਪਤਿਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੈਂਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਿੰਨਤਾ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਜੈਵਿਕ ਬਿੰਨਤਾ ਦੇ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿੰਨਤਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਟੈਰੈਵਲ (ਯਾਤਰਾ) ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ :** ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਜੀਵਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜੀਵ-ਬੂਗੋਲਿਕ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡੈਂਤਿਕ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਬਿੰਨਤਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਰੱਖਣ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੁਦਰਤ ਆਧਾਰਿਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਬੂਗੋਲਿਕ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਕੋਟੂਰਿਜ਼ਮ ਸੈਰ, ਗਰੀਨ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਜੀਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਘਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ, ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਬਾਗ, ਬਨਸਪਤਿਕ ਬਾਗ, ਮੱਛਲੀ ਜਲਜੀਵਨ ਘਰ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

c. ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ :

ਆਏ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੀਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

- (a) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੰਡ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੜੇ ਹੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਜੋਂ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - (b) ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕੇ ਜਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਜੋਂ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ।
ਮੁੱਖ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:
- i. **ਧਾਰਮਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ :** ਧਾਰਮਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਗੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਉਹ ਸ੍ਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਸਰੋਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਉੱਪ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸੌਮਾ ਬਣਦੇ ਹਨ।

- ii. **ਸਮਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ :** ਸਮਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਗੀਤੀ ਰਿਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੀਸ਼ੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- iii. **ਕਲਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ:** ਇਹ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਣ ਅਤੇ ਖੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਅਗਲੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ, ਨਾਟਕ, ਨਾਚ, ਸਿਨੇਮਾ, ਬਿਏਟਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
- iv. **ਹਸਤਕਲਾ, ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਹੈਂਡਲੂਮ:** ਕੋਈ ਵੀ ਸੈਲਾਨੀ ਇਹਨਾਂ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।
- v. **ਮੇਲੇ, ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ :** ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਗੀਤੀ ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ, ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ (Interpreter) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- vi. **ਧਾਰਮਿਕ ਯਾਤਰਾ :** ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- vii. **ਸਾਹਿਤ:** ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- viii. **ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ:** ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ix. **ਕੰਜਰਵੇਟਰੀਜ਼ :** ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੱਤ ਹੇਠਾਂ ਬੀਤੇ ਕੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਭਿਲੇਖ ਅਤੇ ਕਲਾ ਗੈਲਰੀ ਕੰਜਰਵੇਟਰੀਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- x. **ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ :** ਕੋਈ ਵੀ ਸੈਲਾਨੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਹਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- xi. **ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ (ਗੈਸਟਰੋਨੋਮੀ):** ਹਰ ਇੱਕ ਸੈਲਾਨੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅਤੇ ਜੁਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਟਲ, ਮੋਟੇਲ, ਸਰਾਵਾਂ, ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।
- xii. **ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ :** ਇਹ ਸਰੋਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਗੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਅਤੇ ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਉਪਹਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਸੰਦੀਦਾ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਨੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਿਤ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਗੇ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :

ਕੱਲਮ A

- a) ਕੰਜਰਵੇਟਰੀ (ਸੰਗਰੀ ਘਰ)
- b) ਪਰਿਆਵਰਨ (ਪ੍ਰਸ਼ਿੰਡੀ ਵਿਗਿਆਨ)
- c) ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਸਮ
- d) ਗਲੋਬੀਅਰ
- e) ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਲੇ

ਕੱਲਮ B

- a) ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ
- b) ਕਲਾਈਮੇਟੋਜ਼ੀਕਲ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ
- c) ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਂ ਹਾਈਡ੍ਰੋਜ਼ੀਕਲ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ
- d) ਜੀਵ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ
- e) ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ

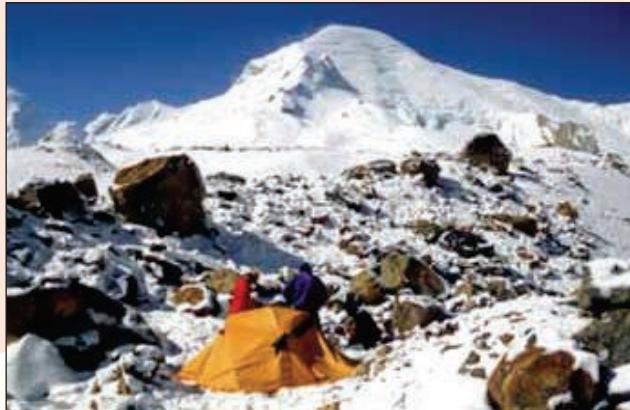
2) ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- a) _____ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਕੀ ਤੱਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਾੜ, ਪਹਾੜੀਆਂ, ਘਾਟੀਆਂ, ਪਠਾਰ ਆਦਿ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- b) _____ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਉਠ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1.5 ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ।

1. **ਪਹਾੜ :** ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਦਾ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਉਭਾਰ ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉੱਭਰ ਕੇ ਇੱਕ ਉਚਾਈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਹਿਮਾਲਿਆ।
2. **ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ :** ਉਹ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਮਲਾ।
3. **ਵੈਲੀ valley:** ਇੱਕ ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ।
4. **ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਲੇ :** ਇੱਕ ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰ ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਵੇ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਹਰਾਦੂਨ।
5. **ਚਟਾਨ :** ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੱਤਾਂ ਜਾਂ ਪੈਟਰਿਫਾਇਡ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
6. **ਮਾਰੂਥਲ :** ਮਾਰੂਥਲ ਇੱਕ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਉਪਜ ਲਈ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਰੇਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦਾ ਥਾਰ ਮਾਰੂਥਲ।

- 7. ਬੀਚ :** ਸਮੁੰਦਰ, ਸਾਗਰ, ਵੱਡੀ ਨਦੀ, ਝੀਲ ਆਦਿ ਦਾ ਉਹ ਤਟ ਜੋ ਢਿੱਲੇ ਰੇਤ ਦੇ ਕਣਾਂ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਰੋੜ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਧੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਜੁਹੂ, ਮੁਬੰਈ।
- 8. ਮਹਾਂਸਾਗਰ :** ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਖੁੱਲਾ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ (Water body) ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤੀ ਮਹਾਂਸਾਗਰ।
- 9. ਸਾਗਰ :** ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਜਿਵੇਂ ਅਰੇਬੀਅਨ ਸਾਗਰ।
- 10. ਖਾੜੀ:** ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗੋਲਾਕਾਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੋਮਾ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ।
- 11. ਡੂੰਘੀ ਖਾੜੀ :** (Gulf) : ਇਕ ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਦੇ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਕੈਮਬੇਅ ਦੀ ਖਾੜੀ।
- 12. ਨਦੀ :** ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੈਨਲ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਗੰਗਾ।
- 13. ਝੀਲ :** ਇੱਕ ਬੰਦ ਜਾਂ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ : ਬਟਕਲ ਝੀਲ, ਹਰਿਆਣਾ।
- 14. ਗਲੇਸੀਅਰ :** ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵੱਡੀ ਬਰਫ ਜੋ ਠੋਸ ਬਰਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਫ ਦਾ ਜਮਾਵ ਪਿਘਲਣ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਗੰਗੋਤਰੀ।
- 15. ਜਲਗਾਹ :** ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੌਜ਼ਦੂਗੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਖੇਤਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਿੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- 16. ਡੇਲਟਾ :** ਡੇਲਟਾ ਨਦੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੇ ਬਨਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਧਰਾਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਦੀ ਮਹਾਂਸਾਗਰ, ਸਾਗਰ, ਏਸਚੁਅਰੀ ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਸੁੰਦਰਬਨ ਡੇਲਟਾ।
- 17. ਏਸਚੁਅਰੀ :** ਏਸਚੁਅਰੀ ਕੁਝ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਤਟਵਰਤੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 18. ਸੰਕੀਰਨ ਨਦੀ :** ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੈਨਲ ਜੋ ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘਿਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਪਾਕਸ਼ ਟਰੇਟ।
- 19. ਟਾਪੂ :** ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਟੁੱਕੜਾ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 20. ਇਸਥਮਸ :** ਇਸਥਮਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਪੱਟੀ ਜੋ ਦੋ ਵੱਡੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਅਕਸਰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।
- 21. ਤੱਟਵਰਤੀ ਭੂਮੀ :** ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ ਜਾਂ ਤਟਵਰਤੀ ਖੇਤਰ ਜਿੱਥੇ ਧਰਤੀ ਸਾਗਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- 22. ਅਟੋਲ :** ਉਹ ਕੋਰਲ ਟਾਪੂ ਜੋ ਲੈਗੂਨ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰਦਾ ਹੈ।
- 23. ਲੈਗੂਨ :** ਘੱਟ ਡੂੰਘਾਈ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਜੋ ਵੱਡੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮੇ ਨਾਲੋਂ ਗੀਡ ਜਾਂ ਬੈਰੀਅਰ ਟਾਪੂ ਨਾਲ ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 24. ਕੋਰਲ ਗੀਡ :** ਇਹ ਕੋਰਲ ਦੁਆਰਾ ਜਮਾਵ ਕੀਤ ਗਏ ਕੈਲਸੀਅਮ ਕਾਰਬੋਨੇਟ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਰਲ ਗੀਡ ਛੋਟੇ ਜੀਵਿਤ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ Nutrients ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਕੋਰਲ ਗੀਡ ਪੱਥਰੀ ਕੋਰਲ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਮਿਲਦੇ ਜ਼ਲਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਐਨਮੋਨਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੋਰਲ ਪੋਲੀਪਸ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਬੋਨੇਟ ਐਕਸੋਸਕੈਲਟਨ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੀਡ ਗਰਮ, ਘੱਟ ਡੂੰਘੇ, ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਹਿਲਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਨਪਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਜਮਾਵ ਨਾਲ ਗੀਡ ਬਣਦੇ ਹਨ।

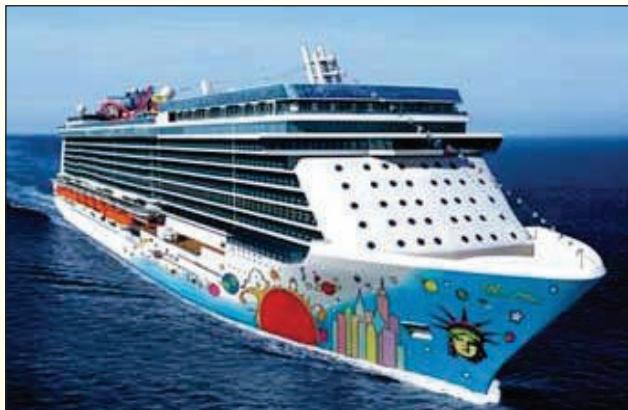
ਗੰਗਾਤਰੀ ਹਿਮਾਨੀ

ਭਾਰਤੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੋਰਲ ਰੀਫ

ਇੱਕ ਟਾਪੂ

ਸਮੁੰਦਰ

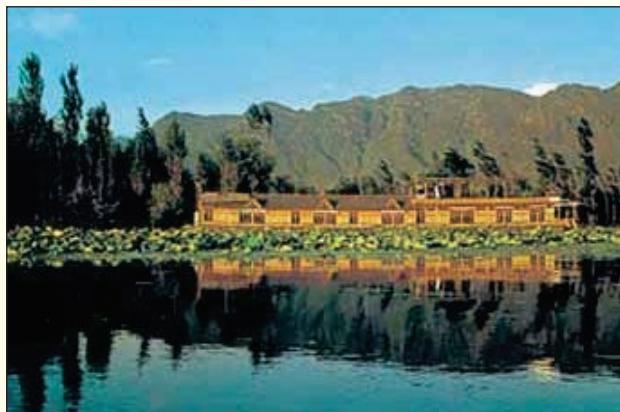
ਪਾਕ ਸਟਰੇਟ ਦੱਖਣੀ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਸ੍ਰੀਲੰਕਾ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਜਲਗਾਹ (ਵੈਟਲੈਂਡ)

ਚਿਲਕਾ ਝੀਲ, ਉਤੀਸਾ

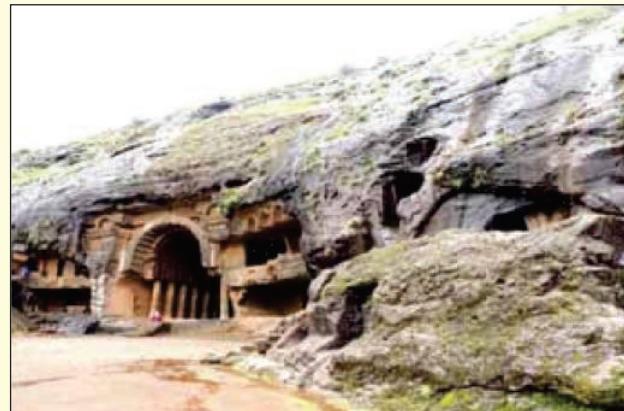
ਡਲ ਝੀਲ, ਕਸ਼ਮੀਰ

ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ, ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ

ਕੇਰਲਾ ਦਾ ਪਛਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਖੇਤਰ

ਭਾਜਾ, ਗੁਹਾਵਾਂ, ਨੇੜੇ ਮਾਲਾਵਾਲੀ ਪਿੰਡ, ਲੋਨਾਵਾਲਾ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ

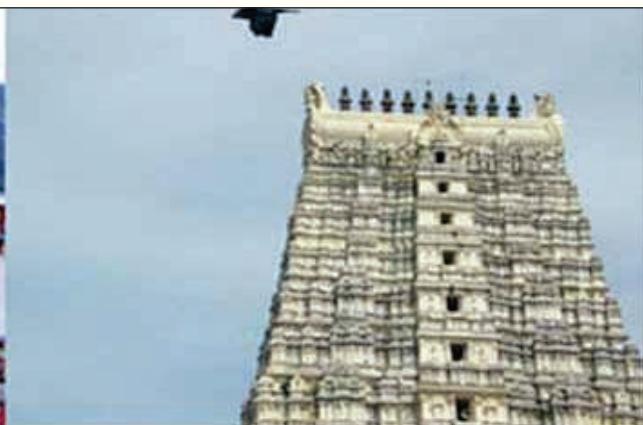
स्त्री जगन्नाथ पुरी

स्त्री द्वारका मंदिर

स्त्री बद्रीनाथ मंदिर, उत्तराखण्ड

स्त्री रामेश्वरम मंदिर, तामिलनाडू

बैप गजा, विहार

मङ्गल सांदी बाबा तीरथ सवान शिरडी

- 25. ਪੱਛਮੀਆ ਹੋਇਆ ਬੇਤਰ ਜਾਂ ਬੈਕਵਾਟਰ :** ਬੈਕਵਾਟਰ ਮੁੱਖ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਹਿਰ ਜਾਂ ਡੈਮ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਨਦੀ ਦੀ ਉਹ ਸ਼ਾਖਾ ਜੋ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਦੁਆਰਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਧੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 26. ਜੈਵਿਕ ਬਿੰਨਤਾ :** ਜੈਵਿਕ ਤੱਤਾਂ (ਮਨੁੱਖ, ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ) ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਲੇ-ਦੂਆਲੇ ਦੀ ਭੌਤਕੀ ਬਿੰਨਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ।
- 27. ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ:** ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਲੇ ਦੂਆਲੇ ਦੇ ਭੌਤਕੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਆਖਦੇ ਹਨ।
- 28. ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਘਰ :** ਇਹ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਆਪਸੀ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੀਮਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- 29. ਈਕੋਟ੍ਰਾਂਸ਼ਿਪ :** ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਅਪਰਿਵਰਤਿਤ ਥਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦੱਖਲ ਵਾਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤਰ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵਪਾਰੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਛੋਟੇ ਸਕੇਲ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਵਿਕਲਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਕਸਦ ਸੈਲਾਨੀ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪੈਸਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨਾ, ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 30. ਭੂਮੀਗਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ :** ਭੂਮੀਗਤ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਗਲੀ ਲਈ।
- 31. ਜਲਵਾਯੂ :** ਜਲਵਾਯੂ ਤਾਪਮਾਨ, ਨਮੀ, ਵਾਤਾਵਰਨ, ਦਬਾਅ, ਹਵਾ, ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਤੱਤ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਸ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੌਸਮੀ ਅੰਕੜੇ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 32. ਮੌਸਮ :** ਮੌਸਮ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਿਗਰੀ ਤੱਕ ਗਰਮ ਜਾਂ ਠੰਢਾ, ਸੁੱਕਾ ਜਾਂ ਗਿੱਲਾ, ਸ਼ਾਂਤ ਜਾਂ ਅਸ਼ਾਂਤ, ਸਾਫ਼ ਜਾਂ ਬਦਲਵਾਈ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- 33. ਰੁੱਤ :** ਰੁੱਤ ਸਾਲ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੌਸਮ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੁੱਤ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਧੂਰੇ ਦਾ ਇਸਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਦੇ ਪਲੇਨ ਨਾਲ ਝੁਕਾਵ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- 34. ਸੈਲਾਨੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ :** ਸੈਲਾਨੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੌਰਾਨ ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਟਲ, ਮੋਟੇਲ, ਸਰਾਂ, ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ, ਆਦਿ ਕੁਝ ਸੈਲਾਨੀ ਨਿਵਾਸ ਥਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- 35. ਅਜਾਇਬ ਘਰ :** ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਮੁੱਲ ਜਾਂ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਿੱਖਿਆ, ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਵਲੋਂ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 36. ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਭਿਲੇਖ :** ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਖਾਸ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਵਿਦਿਅਕ ਮਕਸਦ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

1. ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਤਹ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਮ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਛੋਟੀ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਘਰੇ ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ।
3. ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਘਰੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਮੁੱਖ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਡੈਮ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਧੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਡੈਲਟਾ ਹੈ।
6. ਉਹ ਥਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਖਾਸ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਵਿਦਿਅਕ ਮਕਸਦ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
7. ਅਤੇ ਟਾਪੂ ਕੋਰਲ ਗੀਡ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ।
8. ਸੰਕੀਰਨ ਰਸਤਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੈਨਲ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਲੰਕਾ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ।
9. ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕੁਝ ਖਾਸ ਮੁੱਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
10. ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਅਪਰਵਰਤਿਤ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹਲਚਲ ਵਾਲਾ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

1. ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਉਤਪਾਦ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
2. ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
3. ਵਾਪੂ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
4. ਹਾਈਡ੍ਰੋਜੀਕਲ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?
5. ਪ੍ਰਸ਼ਬਿਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
6. ਭੂਮੀਗਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
7. ਸੈਲਾਨੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।
8. ਬੀਚ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੀਚਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਦੱਸੋ।
9. ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਓ।
10. ਕੋਰਲ ਗੀਡ ਕਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਬਿਆਨ ਕਰੋ।

ਵੱਡੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. ਸਹੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਂ ਹਾਈਡ੍ਰੋਲੋਜੀਕਲ ਸਰੋਤ ਕਿਵੇਂ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. “ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ” ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੋ।
4. ਜੀਵ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਰੋਤ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੀਵ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ।
5. ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

- 1) ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਓ।
- 2) ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਮਾਰਕ/ਵਿਦਿਆਕ ਸੰਗਚਿਤ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾਓ। ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੈਕੱਚੀਪ ਬੁੱਕ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-2

ਬੌਤਕੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ - ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ

ਯੂਨਿਟ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਰਣਨ

- ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ
- ਹੁਨਰਤਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ
- ਸਰੋਤ ਸੱਮਗਰੀ
- ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
- ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ

2.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

2.2 ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਾ

2.3 ਅਗਵਲੀ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ

2.4 ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ-ਮਾਲਾਬਾਰ ਸਹਾਦਰੀ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ

2.5 ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਕੋਰਮੰਡਲ ਤਟ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ

2.6 ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਸ ਮਨਮੋਹਕ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ

2.7 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

2.8 ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

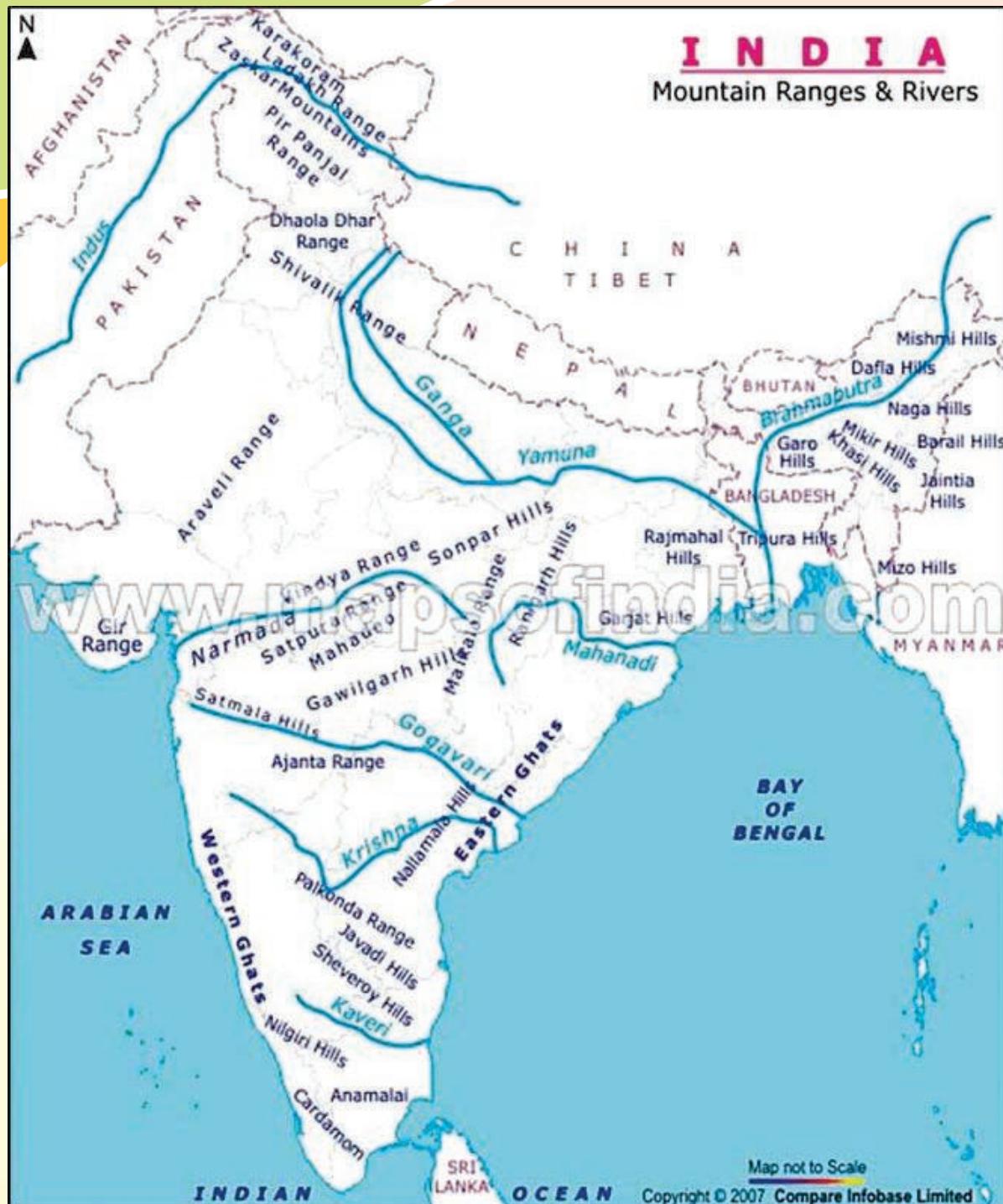
2.0 ਯੂਨਿਟ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਰਣਨ

ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਭਾਰਤ, ਬੌਤਕੀ ਅਜੂਬਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਨਮੋਹਕ ਸਥਾਨ ਇੱਥੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਆਪਣੀ ਦਿਲਚਸਪ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸੈਲਾਨੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਹੇਠਾਂ ਵਿੱਤੀ ਹੁਨਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ :

- ਭਾਰਤ ਬੌਤਕੀ ਅਜੂਬਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੈਲਾਨੀ ਸਰੋਤ ਹਨ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੈਲਾਨੀ ਸਰੋਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸੈਲਾਨੀ ਆਕਰਸ਼ਨ ਥਾਵਾਂ ਲਈ ਗੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਧਰਾਤਲੀ ਵੰਡ।

1. ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਧਰਾਤਲੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
2. ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ।
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਟੂਰਿਸਟ ਸਾਧਨਾਂ, ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭਸੰਭਾਲ, ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ।
4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ, ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਸਾਂਭਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ/ਰਖਵਾਲੇ।
5. ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੱਕ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ।

ਸਰੋਤ ਸਮੱਗਰੀ:

1. ਆਰ. ਐਲ ਸਿੰਘ-ਰਿਜਨਲ ਜਿਊਗਰਾਫੀ ਆੱਫ ਇੰਡੀਆ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਜਿਊਗਰਾਫੀਕਲ ਸੋਸਾਈਟੀ ਆੱਫ ਇੰਡੀਆ, 1971।
2. ਮਾਜਿਦ ਹੁਸੈਨ-ਜਿਊਗਰਾਫੀ ਆੱਫ ਇੰਡੀਆ, ਟਾਟਾ ਮੈਗਰਾਅ ਹਿਲ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ (2013)
3. H.Y Sharada prasad and Ashok Dilwali lified landscape, under the incredible India, Series, wisdom three Publications, New Delhi, 2007

ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਤੀਜ਼:

	ਯਨਿਟ 2.0	ਨਤੀਜੇ
2.1	ਭੌਤਿਕ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਜਾਣ ਪਛਾਣ	ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਯੂਨਿਟਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2.2	ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਿਆ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2.3	ਅਰਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਰਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2.4	ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ-ਮਾਲਾਬਾਰ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ (ਸਹਾਦਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2.5	ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ (ਕੋਰਮੰਡਲ ਤੱਟ) ਅਤੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਅਤੇ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
2.6	ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਸ ਮਨਮੋਹਕ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਧੀਆ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਲਾਨ : (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ)

ਯੂਨਿਟ 2	ਵਿਸ਼ਾ	ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਰੀਕਾ	ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ	ਕਥਨ
2.1	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		
2.2	ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਿਆ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		
2.3	ਅਗਵਲੀ ਪਰਬਤ ਸੈਣੀ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		
2.4	ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ-ਮਾਲਾਬਾਰ ਸਹਾਦਰੀ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		
2.5	ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ (ਕੋਰੋਮੰਡਲ ਤੱਟ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		
2.6	ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਸ ਮਨਮੋਹਕ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ		

2.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ ਅਜੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਨ ਲੁਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੈਲਾਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਮਨ ਲੁਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼, ਜੈਵਿਕ ਭਿੰਨਤਾ, ਜੰਗਲੀ ਸੁਰੱਖਿਅਕਾਂ, ਬਨਸਪਤੀ ਭਰਭੂਰ, ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਮਨਪ੍ਰਚਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਭਿੰਨਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਧਰੋਹਰ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜਲਵਾਯੂ (ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਕਈ ਜਲਵਾਯੂ ਖੇਤਰ) ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਚੰਭਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਚੀਜਾਂ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣ ਯੋਗ ਅਤੇ ਤੋਹਫੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭੌਤਕੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮ, ਜਲਵਾਯੂ ਖੇਤਰ, ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਵਾਦੀਆਂ, ਪਹਾੜੀ ਰਸਤੇ, ਮੈਦਾਨ, ਮਾਰੂਬਲ, ਜਲਗਾਹ ਭੂਮੀ, ਬੀਚ, ਤਟਵਰਤੀ ਖੇਤਰ, ਦਲਦਲੀ ਖੇਤਰ, ਟਾਪੂ, ਸੰਕੀਰਨ ਨਦੀਆਂ, ਸੁੰਦਰ ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜਵਾਲਾਮੂਖੀ, ਝੀਲਾਂ, ਇਸਚੁਏਗੀ, ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ, ਬਨਸਪਤੀ ਭਰਭੂਰ ਬਾਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸਵਰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਨਾਂ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੱਚਾਮੁੱਚ ਹੀ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਦੂਰਦਰਾਡੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਜਾਰਾਂ ਮਨਮੋਹਕ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਭੌਤਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰੋ। ਇਹ ਸਰੋਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਸੈਲਾਨੀ ਸਥਾਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਟ ਕੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਮ ਵਧੀਆ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਟੂਰਿਸਟ ਸਪੈਂਟ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਟੂਰਿਸਟ ਸਪੈਂਟ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਹਸੀਨ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਾਦੂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਸੁਪਨੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰੇਕ ਸੈਲਾਨੀ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਿਰਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਨਮੋਹਕ ਸੈਲਾਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀ ਕਰੋ।

2.2 ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਿਆ

ਹਿਮਾਲਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਢੱਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਗੁਜਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ “ਬਰਫ ਦਾ ਘਰ” ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਹਿਮਾਲਿਆ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ-ਸਥਾਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਛੋਟੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਦਮ ਉੱਚੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੱਲ ਵੱਧਣਾ।

ਮਨਮੋਹਕ ਲੰਬੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ, ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲੀ ਖੇਤਰ, ਬੰਜਰ, ਠੰਢੇ ਮਾਰੂਥਲ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਓ ਭਗਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਰਤੀ ਹਿਮਾਲਿਆ ਖੇਤਰ

(ਉ) ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰ ਹਨ: ਜੰਮੂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਮੈਦਾਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀਆਂ ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨੀਲੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਚੇ ਮੈਦਾਨ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਜੋ ਦੱਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਲ੍ਹ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਹਸੀ ਮੌਕੇ ਹਨ ਟਰੈਕਿੰਗ ਪਰਬਤ ਆਰੋਹਣ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸ ਹਿਮਾਲਿਆਨ ਜੀਪ ਸਵਾਰੀ, ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਖੇਡਾਂ ਹਨ। ਪਰਬਤ ਆਰੋਹਣ ਦਾ ਸਾਹਸੀ ਕੰਮ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲੇਸੀਅਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੋਵੇ। ਹਿਮਾਲਿਆਨ ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਠੋਰ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਚਣੌਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੇ। ਲੱਦਾਖ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਲੇਸੀਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਿਆਚਿਨ ਗਲੇਸੀਅਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੋਲਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗਲੇਸੀਅਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੱਦਾਖ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਗਲੋਸ਼ੀਅਰ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (survival for the fittest) ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਆਚੀਨ ਦੇ ਗਲੋਸ਼ੀਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੋਲਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗਲੋਸ਼ੀਅਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਰਫ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਚੋਟੀਆਂ, ਨਦੀਆਂ-ਨਾਲੇ, ਅਲਾਪਾਈਨ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀ ਭਰੀ ਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਆਸਟਰੀਅਨ ਦਿੱਖ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੰਕੁ ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪਹਾੜੀਆਂ, ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਬਣੇ ਘਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਛੱਜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਨੀਲੀ ਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਫ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਵਹਿੰਦਾ ਪਾਣੀ। ਸ਼ਿਮਲਾ ਜੋ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖਾਂ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਕਾਲ ਵਾਲੀ ਬਸਤੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਹਿਮਾਚਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹਨ। ਜੋ ਕਿ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਠੰਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਮਲਾ, ਡਲਹੋਜ਼ੀ ਕੁੱਲੂ, ਮਨਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁਫਰੀ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹਨ। ਜੋ ਸਾਹ ਸੁਕਣ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਜੋਖਿਮ ਭਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਜਿੱਥੇ ਦਲਾਈਲਾਭਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸਸਥਾਨ ਹੈ, ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰ ਹੈ

(ਇ) ਉੱਤਰਾਖੰਡ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਅਤੇ ਹਿਮਾਲਾ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ “ਦੇਵਭੂਮੀ” ਜਿਸਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰਖਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਅੱਠ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭੇਲ ਵਾਲੀ, ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਈਸ਼ਵਰਤਵ, ਤਪੱਸਿਆ, ਚਿੰਤਨ, ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਜੋਖਿਮ ਭਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਸਵਰਗ ਹੈ। ਪਰਬਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ, ਸਕੀਏਂਗ, ਸਕੇਟਿੰਗ, ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਖੇਡਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੈਂਗ ਗਲਾਈਡਿੰਗ, ਪੈਰਾਗਲਾਈਡਿੰਗ ਆਦਿ ਉੱਤਰਾਂਚਲ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਜੋਖਿਮ ਭਰਪੂਰ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਲਈ ਆਕਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਸ) ਸਿੱਕਿਮ

ਭੂਤਪੂਰਵ ਸਾਮਰਾਜ ਵਾਲਾ, ਸਿੱਕਿਮ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦਾ 22 ਵਾਂ ਰਾਜ ਹੈ ਇਹ ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਗਿਰੀਪਿੰਡ (Massib) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਡਰੈਗਨ ਦੇ ਗਰਦਨ ਉੱਪਰ ਰੱਖੇ ਸਕੇਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਰਾਜ, ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਨੇਪਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਭੂਟਾਨ, ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗਹਿਰੀ ਧੁੰਦ ਚਾਦਰ ਵਿੱਚ ਢੱਕਿਆ, ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਚਨ ਜੰਗਾ ਸਿੱਕਿਮ ਦੇ ਜਾਦੂਮਈ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਪਹਾੜੀ ਦਾ ਟੁੱਕੜਾ ਚਿੱਟੀ ਬਰਫ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ, ਹਿਮਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰਬਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਉੱਚਾ ਪਹਾੜੀ ਹੈ ਜੋ 8,590 ਮੀ. (28,199 ਫੁੱਟ) ਉੱਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ‘ਪੰਜ ਖਜਾਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ’ ਜੋ ਕਿ ਇਸਦੇ ਪੰਜ ਸਿਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਦਰਾਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਕ) ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਰਾਜ-ਸੱਤ ਭੈਣਾਂ

ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵੇਖਣ, ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਭਰ ਜਾਣ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਖੇਤਰ, ਸੈਲਾਨੀਆਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ, ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਚਕ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਲਈ ਆਓਗੇ।

ਇਹਨਾਂ ਸੱਤ ਭੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮ, ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਮਨੀਪੁਰ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਮੇਘਾਲੀਆ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਨਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਸੱਤ ਭੈਣਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇਥੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਹਿਮਾਲੀਆ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਮੱਛੀ ਪਕੜਣ, ਕਿਸ਼ਤੀ ਚਲਾਉਣ, ਬੇੜਾ, ਲੰਬੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਪਦਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਥੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਘਰ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਜਾਨਵਰ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਉਣ-ਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ:

- ਭੂਤਪੂਰਵ ਸਾਮਰਾਜ.....ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹੁ ਭਾਰਤ ਦਾ 22 ਵਾਂ ਰਾਜ ਹੈ।
-ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਤੋਂ ਸੈਲਾਨੀ ਅਤੇ ਤੀਰਥਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
-ਜਿੱਥੋਂ ਦਲਾਈਲਾਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਸੈਲਾਨੀ ਨਕਸੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।
-ਆਪਣੇ ਪੋਲਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗਲੇਸੀਅਰਾਂ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

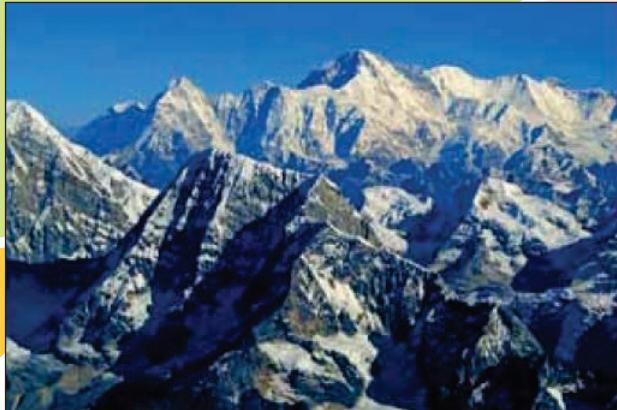
2.3 ਅਗਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸੈਰਸਪਾਟਾ

ਅਗਾਵਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਤਲਬ ‘ਚੋਟੀਆਂ ਦੀ ਰੇਖਾ’ ਇੱਕ ਪੱਛਮੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ ਜੋ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਲਗਪਗ 800 ਕਿਮੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਾਵਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਚੋਟੀ ਗੁਰੂ ਸਿਖਰ (ਮਾਉਂਟ ਆਬੂ) ਜੋ ਕਿ 1,722 ਮੀ. ਉੱਚੀ ਹੈ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰੀ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ 60% ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ 40% ਵਿੱਚ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਰੇਤੀਲਾ ਅਤੇ ਅਨਉਪਜਾਊਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਦੂਰ ਪੱਛਮ ਦੀ ਮਾਰੂਬਲ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੁਧਰਦਾ ਹੈ। ਜੋਕਿ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ ਯੋਗ ਭੂਮੀ ਹੈ।

ਅਗਾਵਲੀ ਪਹਾੜ ਦਾ ਜੋਖਿਮਾਂ ਭਰਿਆ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਅਗਾਵਲੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜੋਖਮ ਭਰਪੂਰ ਦਿਨ ਬਿਤਾਊਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਾਵਲੀ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਦਮ ਸਹੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੰਬੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ, ਲਹਿਰਾਊਦੀਆਂ ਚਰਾਗਾਹਾਂ, ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਹਿਮਾਲਾ

ਕੋਰੋਮੰਡਲ

ਅਗਵਲੀ ਸ਼ੈਣੀ

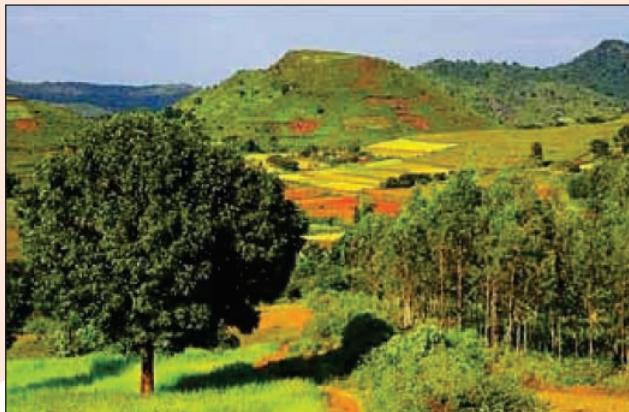
ਸੰਗਲਾ ਪਰਬਤ

ਸਹਾਦਰੀ ਪਬਰਤ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਵਾਦੀ

ਅਗ਼ਰਾਕੁ ਦੀ ਵਾਦੀ

ਇਗਾਤਪੁਰੀ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ

ਇਰਪੂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਝਰਨਾ

ਤਵਾਂਗ, ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਲਾਕੀੜੀ, ਕੇਰਲਾ

ਐੱਲੀ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ

ਇਹਨਾਂ ਸ਼੍ਰੋਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਥਾਂਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਉਂਟ ਆਈ ਜੋ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਲ ਤੋਂ 1300 ਮੀ. ਉੱਚਾ ਹੈ, ਕੰਬਹਾਲਗੜ੍ਹ ਕਿਲਾ, ਰਨਕਪੁਰ ਅਤੇ ਦੇਲਵਾਰਾ ਦੇ ਜੈਨ ਮੰਦਰਹਨ।

ਸਮੀਖਿਅਂਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

- (ਉ) ਅਗਾਵਲੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ।
- (ਅ) ਅਗਾਵਲੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਹੈ।

2.4 ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ-ਮਾਲਾਬਾਰ (ਸਹਾਦਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਤੋਂ, ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਸਹਾਦਰੀ ਪਰਬਤ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਡੈਕਨ ਪਠਾਰ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਿਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਠਾਰ ਨੂੰ ਸੰਕੀਰਨ ਤਟਵਰਤੀ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਮਹਾਂਰਾਸਟਰ ਦੇ ਸੀਮਾਂਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਪਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਲਗਪਗ 1,600 ਕਿਮੀ। (990 ਮੀਲ) ਮਹਾਂਰਾਸਟਰ, ਗੋਆ, ਕਰਨਾਟਕ, ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਕੰਨਿਆਕੁਮਾਰੀ ਤੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਸਿਰਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪਹਾੜੀਆਂ 160,000 (62,000 ਵਰਗਮੀਲ) ਦਾ ਖੇਤਰ ਘੇਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ 40% ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹਿਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕੈਚਮੈਟ ਖੇਤਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਦੱਖਣੀ ਪਠਾਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਅੱਸਤਨ ਉੱਚਾਈ ਲਗਪਗ 1,200 ਮੀ. (3,900 ਫੁੱਟ) ਹੈ।

ਇਹ ਖੇਤਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੱਸ “ਗਰਮ ਜੈਵਿਕ ਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।” ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਫੁੱਲਾ ਵਾਲੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ 500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ, ਦੁਪਾਰੀਆਂ ਦੀ 139 ਪ੍ਰਜਾਤੀਆ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ 159 ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਲਥਲੀ ਦੀਆਂ 179 ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਅਣਪਛਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 325 ਖਤਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਤਪੁੜਾ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੱਖਣੀ ਮਹਾਂਰਾਸਟਰ ਚੋਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗੋਆ, ਕਰਨਾਟਕ, ਕੇਰਲ ਅਤੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਆ ਦੀ ਦਰਾਰ ਮਹਾਂਰਾਸਟਰਾ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਲਗੀਰੀ ਅਤੇ ਅੰਨਾਮਲਾਈ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਦੀ ਸੀਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲ ਹੈਟ ਦਰਾਰ ਹੈ।

(ਉ) ਸਹਾਦਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ

ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਖ ਪਹਾੜੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਮਹਾਨਦੀ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਹੈ। (ਬੈਨੀਵੋਲੈਂਟ ਪਹਾੜੀਆਂ)। ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਕਈ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਥਰਨ, ਲੋਨਾਵਾਲਾ, ਖੰਡਾਲਾ, ਮਹਾਂਬਲੇਸਵਰ, ਪੰਚਗਾਨੀ, ਅੰਬੋਲੀ ਘਾਟ ਕੁਦਰੇਮੁੱਖ ਅਤੇ ਕੋਡਾਗੂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਮਹਾਂਰਾਸਟਰ ਵਿੱਚ ਸਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਆ ਪ੍ਰਵਤਮ ਕਿੰਦੇ ਹਨ।

(ਉ) ਨੀਲਗਿਰੀ

ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹਨ ਨੂੰ ਨੀਲਗਿਰੀ ਮਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੀਲਗਿਰੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਉਟੀ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਘਰ ਹਨ। ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਮੈਸੂਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਦੀ ਬੀਲੀਗਿਰੀ ਰੰਗਨਾ ਬੇਟਾ ਸ਼ੀਵਾਰਾਏ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ (ਸਰਵਕਾਇਨ ਸ਼੍ਰੋਣੀ) ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਤਿਰਮਾਲਾ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਨਾਲ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ

(ਅ) ਅੰਨਾਮਲਾਈ ਪਹਾੜੀਆਂ

ਪਾਲ ਘਾਟ ਦੁਰਾਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅੰਨਾਮਲਾਈ ਪਹਾੜੀਆਂ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਡੋਮੋਮ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਸਿਰੇ ਤੇ ਹੈ ਅੰਨਾ ਮੁਦੀ ਚੋਟੀ 2,6,95 ਮੀਟਰ (8,842 ਫੁੱਟ) ਉੱਚੀ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ, ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਚੇਮਬਰਾ ਚੋਟੀ 2,100 ਮੀਟਰ (6,890 ਫੁੱਟ), ਬਨਾਸੁਹਾ ਚੋਟੀ 2,073 ਮੀਟਰ (6,801 ਫੁੱਟ), ਵੇਲਾਰੀਮਾਲਾ 2,200 ਮੀਟਰ (-7,218 ਫੁੱਟ) ਅਤੇ ਅਗਾਸਥਿਆਂ ਮਾਲਾ 1,868 ਮੀਟਰ (6,129 ਫੁੱਟ) ਵੀ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਨੀਲਗਿਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਡੋਡਾਬੇਟਾ 2,637 ਮੀਟਰ (8,652 ਫੁੱਟ) ਉੱਚੀ ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਇਆਨਾ ਗਿਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਹੈ ਜੋ 1,950 ਮੀਟਰ ਉੱਚੀ (6,318 ਫੁੱਟ) ਹੈ। ਕੇਰਲ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਨਦੀ ਚਾਹ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਅਤੇ ਅਰਬ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਤੰਗ ਤਟਵਰਤੀ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕੋਨਕਨ ਤਟ ਜਾਂ ਕੋਨਕਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਲਾਬਾਰ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਮਾਲਾਬਾਰ ਤੱਟ। ਮਹਾਂਰਾਸਟਰ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਨਿਚਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਮੱਧ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਲੇਨਾਡੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਾੜਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਪੁੰਨੇ ਸ਼ਹਿਰ (ਪੁਨਾ) ਹੈ, ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਸਿਰੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬੀਲੀਗਿਰੀ ਅੰਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਸੰਗਮ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਰਾਸਤ ਸਾਇਟ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 7 ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ।

1. ਅਗਸਥਾਮਲਈ ਸਭ-ਕਲਸਟਰ (ਪੰਜ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) ਅਗਸਥਾਮਲਈ ਜੀਵਮੰਡਲ ਰਿਜ਼ਰਵ 900 ਵਰਗ ਕਿਮੀ. ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਲਾਕੜ ਮੁੰਦਨ ਦਰਈ ਟਾਈਗਰ ਰਿਜ਼ਰਵ 806 ਵਰਗ ਕਿਮੀ., ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਨਈਅਰ ਸਿੱਧ, ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਸੇਨਡਰਨੇਅ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਖੇਤਰ ਏਠਨਕਾਇਮ, ਪੇਨਮਾਲਾ, ਕੋਨੀ, ਪੁਨਾਲੂਰ, ਤਿਰੁਵੰਥਪੁਰਮ ਡਿਵੀਜਨ ਅਤੇ ਕੇਰਲਾ ਵਿੱਚ ਅਗਸਥਾਮਲਈ ਦੀ ਖਾਸ ਓਵੀਜਨ।

2. ਪੇਰੀਆਰ ਸਭ ਕਲਸਟਰ (ਛੇ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) ਪੇਰੀਆਡ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ 777 ਵਰਗ ਕਿਮੀ. ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ, ਰੰਨੀ, ਕਨੀ ਅਤੇ ਅਠਨਕਾਇਲ ਜੰਗਲ ਡਿਵੀਜਨ, ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਵੱਲ, ਸੁੱਕੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਵਰਖਾ-ਛਾਂ ਖੇਤਰ, ਸ੍ਰੀਵਿਲੀਪੁੱਤਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ ਅਤੇ ਤਿਰੁਨੇਲਵਲੀ ਜੰਗਲ ਡਿਵੀਜਨ ਦੇ ਆਂਖਿਕ ਜੰਗਲ।

3. ਅੰਨਾਮਲਈ ਸਬ-ਕਲਸਟਰ (ਸੱਤ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) ਚਿਨਾਰ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਘਰ, ਇਰਾਵੀਕੁਲਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ 90 ਵਰਗ ਕਿਮੀ. ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ, ਗਰਾਸ ਹਿਲਜ਼ (Grass Hills) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ, ਅਤੇ ਕੇਰੀਅਨ ਸ਼ੇਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (958 ਵਰਗ ਕਿਮੀ.) ਵਿੱਚ ਸਥਿੱਤ ਹਨ। ਅਤੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਪਲਾਨੀ ਹਿਲਜ਼ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (736.87 ਵਰਗ ਕਿਮੀ.) ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਪਰਮਬੀਕੁਲਮ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (285 ਵਰਗ ਕਿਮੀ.) (PRO)।

4. ਨੀਲਗਿਰੀ ਸਭ ਕਲਸਟਰ (ਸੱਤ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ). ਕਰੀਮਪੁਜ਼ਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਦੇ ਨਾਲ (230 ਵਰਗ ਕਿਮੀ, PRO) ਨੀਲਗਿਰੀ ਜੀਵਮੰਡਲ ਰਿਜ਼ਰਵ, ਸਾਇਲੈਂਟ ਰੈਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (89.52 ਵਰਗ ਕਿਮੀ) ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਵਾਯਾਨੰਦ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (344 ਵਰਗ ਕਿਮੀ), ਬੰਦੀਪੁਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (874 ਵਰਗ ਕਿਮੀ), ਮੁਕੁਰਬੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (78.46 ਵਰਗ ਕਿਮੀ) ਮਧੂ ਮਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਾਰਕ 321 ਵਰਗ ਕਿ.ਮੀ. ਹੈ। ਸੰਖਿਆਂ ਮੰਗਲਮ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (524.34 ਵ.ਕਿ.ਮੀ.)।

ਨਵਾਂ ਅਰਮਸਲਾਲਮ ਆਰਥਿਅਤ ਵਨ, ਤਮਿਲਨਾਡੂ। ਇਹ ਸਰ ਕਲਸਟਰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਜੰਗਲ (6000 Km2) ਨੂੰ ਢੱਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸੰਕਟਪਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏਸ਼ੀਅਨ ਹਾਥੀ, ਟਾਈਗਰ (ਤੇਂਦੁਆ) ਅਤੇ ਗੌਰ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਰੱਖਿਅਣ ਖੇਤਰ ਹੈ।

5. ਤਾਲਾਕਾਵੇਗੀ ਸਬ-ਕਲਸਟਰ (ਛੇ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) : ਬ੍ਰਹਮਿਗਰੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (181.29 Km2), ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ (ਨਗਰਹੋਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ) 321 Km2, ਪੁਸ਼ਟਗਿਰੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ 92.65 Km2, ਤਾਲਾਕਾਵੇਗੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ (105.01 Km2) ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਅੰਕ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਅਗਲਮ ਰਾਖਵਾਂ ਜੰਗਲ।

6. ਕੁਦਰੇਮੁੱਖ ਸਬ-ਕਲਸਟਰ (ਪੰਜ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) : ਕੁਦਰੇਮੁੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (600.32 Km2), ਸੋਮੇਸ਼ਵਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ ਅਤੇ ਸੋਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਆਲੇ - ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਜੰਗਲ, ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਅਗੰਬੇ ਅਤੇ ਬਾਲਾਹਲੀ।

7. ਸਹਾਦਰੀ ਸਬ-ਕਲਸਟਰ (ਚਾਰ ਸਾਇਟ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ) : ਅਨਸ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (340 Km2), ਚੰਡੋਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ (317.67 Km2), ਕੋਇਨਾ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਰਾਧਾਨਗਰੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ।

ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੋਂ ਸਾਹਸੀ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੱਟੀ ਪਹਾੜੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਸਰੋਤ ਹਨ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।

2.5 ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ (ਕੋਰੋਮੰਡਲ ਤੱਟ) ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ

(ਉ) ਭੁਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ

ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਉੜੀਸਾ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਘਾਟ ਨਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਮਹਾਂਨਦੀ, ਕਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਕਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਨਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਅ) ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:-

ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ। ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ 11° - 30° ਅਤੇ 22° ਉੱਤਰੀ ਅਕਸ਼ਾਂਸ਼ ਅਤੇ 76° - 50° ਅਤੇ 86° - 30° ਪੂਰਬੀ ਰੇਖਾਂਸ (ਲੰਬਕਾਰ) ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਲਗਪਗ 75,000 ਵਰਗ ਕਿਮੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੈ। ਤਿਮਲਨਾਡੂ ਸਿਰਮਲਈ ਅਤੇ ਕਾਰਬਾਮਲਈ ਪਹਾੜੀਆਂ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਸਿਰੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਕਾਵੇਗੀ ਨਦੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਕੋਲੀਮਲਈ, ਪਚਈਮਲਈ, ਸ਼ਿਵਾਰਾਏ, ਕਲਰਾਇਨ ਦੀ ਪਹਾੜੀਆਂ, ਪਲਾਮਲਈ ਅਤੇ ਤਿਮਲਨਾਡੂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੇਤੂਰ ਦੀ ਪਹਾੜੀਆਂ।

ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਜਲਵਿਭਾਜਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਘਾਟ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਆਦਾ ਵਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਨਸਪਤਿਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਦੀ ਮੁਹਾਣੇ (Estuaries of India) ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਣੀਏ ਸੈਰ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਤੋਹਫੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਵੀ ਪਰਿਆਵਰਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

(ਈ) ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ - ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕੋਟੁਰਿਜ਼ਮ ਘਰ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਐਸੀਆਈ ਹਾਬੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਜਾਨਵਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੀਲਗਿਰੀ ਤਾਹਰ, ਤੇਂਦੁਏ, ਗੋਰ, ਸਾਂਬਰ ਅਤੇ ਟਾਈਗਰ ਇੱਕ ਭਰਪੂਰ ਛਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਘਾਟ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

ਇੱਕ ਸੈਲਾਨੀ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੰਪਲੀਪਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ, ਬੈਸੀਪਾਲੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਘਰ, ਸੱਤ ਕੋਸ਼ੀਆ, ਗੋਰਜ ਸੈਂਚਰੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਹੋਰ। ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਬਨਸਪਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਅੱਸਧੀਵਰਧਕ ਪੌਦੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਆਧਾਰਿਤ ਅੱਸਧੀਵਰਧਕ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਹਨ।

ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕਈ ਕਬੀਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵਾਰਾ, ਜਟਾਪ, ਕੋਂਡਾ, ਦੋਰਾ, ਗਦਾਬਾ, ਖੋਡ, ਮੇਨੋ ਦੋਰਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਦੋਰਾ। ਇਹਨਾਂ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੰਗਲੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਅੱਸਧੀਜਨਕ ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਮੂਬਦ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਬੀਲਾ ਅਤੇ ਇਕੋਟੁਰਿਜ਼ਮ ਸੈਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਨਪ੍ਰਚਾਰਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਹਸੀ ਕੰਮ ਹੋਣ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।

2.6 ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਸ ਮਨਮੋਹਕ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ

(ਉ) ਉੱਚਾ ਅੰਲੀ:-

ਰਾਜ਼ : ਉੱਤਰਾਖੰਡ/ਖੇਤਰ - ਗੁਝਵਾਲ ਹਿਮਾਲਿਆ

ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਕੀਇੰਗ ਦਾ ਰਿਸੋਰਟ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਗਪਗ 492 ਕਿਮੀ. ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ, ਜੋਕਿ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਲ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 3 ਕਿਮੀ. ਉੱਚਾ ਹੈ। ਬਰਫ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਢਲਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ 4 ਕਿਮੀ. ਸਫਰ ਉਡਣਖਟੋਲੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਏਸੀਆ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਹੈ। ਸਕੀਇੰਗ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੰਲੀ ਹੋਰ ਆਕਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਨਵ ਨਿਰਮਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਝੀਲ ਅਤੇ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਦਾ 180 ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਦਿੱਸ।

(ਅ) ਮੁਨਸਿਆਹੀ

ਰਾਜ਼ : ਉੱਤਰਾਖੰਡ/ਖੇਤਰ - ਕੁਮਾਊ ਹਿਮਾਲਿਆ

ਮੁਨਸਿਆਹੀ ਹਿਮਾਲਾ ਉੱਤੇ ਸਾਹ ਸੁਕਾਊਣ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਲੰਬੇ ਰਸਤੇ, ਉੱਚੇ ਗਲੇਸੀਅਰਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਬਿਏਟਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਵਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼।

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਗਪਗ 588 ਕਿਮੀ. ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਮੁਨਸਿਆਹੀ ਦਾ ਮਤਲਬ “ਬਰਫ ਵਾਲੀ ਥਾਂ” ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 2,200 ਮੀਟਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਬਰਫ ਵਾਲੇ ਭੂਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਦੀ ਸੜਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਲੁਭਾਊਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਇ) ਸਾਂਗਲਾ

ਰਾਜ਼ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਾਂਗਲਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ-ਤਿੱਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਅਨੁਭਵ, ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਵਿਸ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੈਲਾਨੀ ਆਪਣੀ ਦਿਨ ਬਸਪਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਟਹਿਲ ਕੇ ਕਿਨਰ ਕੈਲਾਸ਼ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਕੇ ਰੋਕੈਗ ਪੀਉਕੇ ਮੱਠਾਂ ਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਸ) ਗੈਂਗਟੌਕ

ਰਾਜ਼ : ਸਿੱਕਿਮ

ਗੈਂਗਟੌਕ, ਸਿੱਕਿਮ ਦੀ ਰਾਜਪਾਨੀ, ਸੈਲਾਨੀਆਂ, ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਬਤਾਰੋਹਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵਰਗ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਗੈਂਗਟੌਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਮਗੋ (Tsomgo) ਜਾਂ ਚੰਗੂ (change lake) ਝੀਲ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਯੂ-ਲਾ ਦਰਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਚਾਈਨਾ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਯਮਥਾਂਗ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਗੰਗਟੌਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਹਨ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮਾਊਂਟ ਕੰਚਨਜੰਗਾ (ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ)

(ਜ) ਤਵਾਂਗ (Tawang)

ਰਾਜ : ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਭੁਟਾਨ ਦੇ ਸੀਮਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ, ਤਵਾਂਗ ਇੱਕ ਹੋਰ-ਪੂਰਬੀ ਹਿਮਾਲਾ ਦਾ ਮਨਮੋਹਕ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਲ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਤਵਾਂਗ ਗੋਮਪਾ, ਇੱਕ ਬੋਧੀਆ ਦਾ ਮੱਠ ਜੋ ਵੱਧੋਂ ਵੱਧ 40% ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਹੈ ਸੁੰਦਰ ਸੇਲਾ ਝੀਲ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਗਾਬੇ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੇਲਾ ਦੇ ਦਰੇ ਉੱਤੇ ਜਾਣਾ ਮਨੋਰੰਜਕ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਕ) ਇਗਾਤਪੁਰੀ

ਰਾਜ: ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ

ਇਗਾਤਪੁਰੀ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ ਦੇ (ਲੱਗਪਗ 138 ਕਿਲੋਮੀਟਰ) ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਸ਼ਾਂਤ ਕਸਬਾ ਹੈ। ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਭੂ-ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਉਤਸਵ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝਰਨੇ ਵਾਦੀ ਦੇ ਹਰ ਕੌਨੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਪਾਸਨਾ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਰੰਗਲਵਾੜੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪੂਰੀ ਵਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਤੇਲੇਗਾਊ ਝੀਲ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

(ਖ) ਅਰਾਕੂ ਵਾਦੀ

ਰਾਜ: ਆਂਧਰਾਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਠੰਢੀ ਗਰਮ ਦੀ ਰੁੱਤ ਲਈ, ਸਿੱਧਾ ਅਰਾਕੂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਜਾਓ। ਰੋਲਿੰਗ ਹਿਲਜ਼ ਅਤੇ ਅਰਾਕੂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਦੇ ਝਰਨਿਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਗੁਜਰਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਸਫਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੋ। ਅਰਾਕੂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਤੋਂ 35 ਕਿਮੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹਨ: ਬੋਰਾ ਗੁਫਾਵਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਰਬਾ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਛੱਤ ਤੋਂ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਉਭਰਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਗ) ਨਗਰਹੋਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਇਰਪੂ-ਝਰਨੇ

ਰਾਜ: ਕਰਨਾਟਕ

ਇਹ 640 ਵਰਗ ਕਿਮੀ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਗਲ, ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਝਰਨੇ ਨਾਲ ਨਗਰਹੋਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ ਰਹੱਸਮਈ ਇਰਪੂ ਝਰਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਕਸ਼ਮਨਾ ਤਿਰਥਾ ਝਰਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਇਹ ਝਰਨੇ 170 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉੱਚਾਈ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਨਸਪਤਿਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਸਵਰਗ ਹੈ ਇੱਥੇ ਪੰਛੀ, ਜੰਗਲੀ ਹਾਥੀ, ਤੇਂਦੂਏ, ਸਪੋਟਿਡ ਹਿਰਨ ਅਤੇ ਗੌਰ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਥਾਂ ਹੈ।

(ਘ) ਲਾਕੀੜੀ

ਰਾਜ: ਕੇਰਲ

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਆਸ ਰੱਖੋਗੇ? ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ, ਇੱਕ ਮਨਮੋਹਕ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਲਾਕੀੜੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਟਾਰਜਨ ਖੇਤਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੇਰਲ ਦੇ ਵਾਯਾਨਦ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਜੰਗਲ ਦਾ ਖੇਤਰ ਇਹਨਾਂ ਸੰਘਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸਮਾਨ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤੇ ਨਿਰਜਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਇੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਪੇੜ੍ਹੂ ਉੱਪਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਜਮੀਨ ਤੋਂ 100 ਫੁੱਟ ਉੱਪਰ ਚੱਲਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

(ੜ) ਬੇਲੀਕਾਨ:-

ਗਾਜ਼: ਤਮਿਲਨਾਡੂ

ਬੇਲੀਕਾਨ ਨੀਲਗਿਰੀ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਖੁਬਸੂਰਤ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੇ ਮੁਢ੍ਹਮਲਈ ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਸਿਗੁਰ ਪਠਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਲ ਤੋਂ 5500 ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰੀ ਲਈ ਸ਼ਵਰਗ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਕਈ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਕਰਸ਼ਕ ਥਾਂਵਾਂ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਲਗਟੀ ਝਰਨੇ, ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੀਸੋਨ ਵਾਦੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਛੁੱਪਕੇ ਅਦਭੁੱਤ ਜਾਨਵਰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਚੀਜ਼ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਕੁਰੀਨਜ਼ੀ ਝਾੜੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰੇ 12 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੁੱਲ ਖਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1 ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਿਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ:

ਕੱਲਮ A	ਕੱਲਮ B
ਬੇਲੀਕਾਨ	ਕਰਨਾਟਕ
ਨਗਰਹੋਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਕ: ਇਰਪੂ ਝਰਨੇ	ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
ਤਵਾਂਗ	ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ
ਇਗਾਤਪੁਰੀ	ਤਮਿਲਨਾਡੂ

2.7 ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

1. ਘਾਟ

ਘਾਟ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਦੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਰਸਤਾ ਜਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤਾ ਜਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਜਾਂ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. ਪਹਾੜੀ ਰਸਤਾ (ਦੱਰਾ)

ਦੱਰਾ ਇੱਕ ਪਰਬਤ ਸ਼ੈਣੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਉੱਪਰ ਬਣਿਆ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਈਏ ਤਾਂ ਦੱਰਾ ਉਸ ਰਸਤੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਪਰਬਤ ਸ਼ੈਣੀਆਂ ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੱਰੋਂ ਭੁਤਪੂਰਵ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

3. ਵਾਦੀ

ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰ ਜੋ ਉੱਚੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4. ਪਰਬਤ ਸ਼ੈਣੀ

ਪਰਬਤ ਸ਼ੈਣੀ ਇੱਕ ਭੁਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਭੁਗੋਲਿਕ ਸਬੰਧਤ ਪਹਾੜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਸ਼ੈਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਈ ਭੁਗੋਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭੁਗੋਲਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੀਖਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।
2. ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤੀਜੀ 8,590 ਮੀ. ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਹੈ।
3. ਸ਼ੇਣੀ ਦੀ ਪੂਰਾ ਮਤਲਬ ‘ਚੋਟੀਆਂ ਦੀ ਰੇਖਾ’ ਹੈ।
4. ਸਾਂਗਲਾ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਉੱਚੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
6. ਘਾਟ ਤੋਂ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਮਹਾਨਦੀ, ਕਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਕਾਵੇਰੀ ਵਰਗੀ ਨਦੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ।
7. ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
8. ਨੀਲਗਿਰੀ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹਨ।
9. ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਦੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ ਜਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ।
10. ਕਾਰਡੋਸ ਪਹਾੜੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਾਸੇ ਹਨ।

ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

1. ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
2. ਅਗਾਵਲੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੈ?
3. ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
4. ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਾੜੀ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
5. ਉਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ ਜੋ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵੱਡੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

1. ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਵਾਦੀ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ? ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
2. ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਸਥਿੱਤ ਹੈ? ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ।
3. ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਸੈਰਸਪਾਟਾ ਉਦਯੋਗ ਨਾਲ ਜੋੜੋ।
4. ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਦੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਸੇ ਉੱਤੇ ਦਰਸਾਓ।
5. “ਪਹਾੜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਦੀਵੀਂ ਗੌਰਵ ਹਨ”। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਈ ਦਸ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

2.8 ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

- 1) ਭਾਰਤੀ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ, ਕੋਈ ਚਾਰ ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਬਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਓ।
- 2) ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਜਾਓ ਅਤੇ ਹੋਟਲ ਦੁਆਰਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੈਰਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾਓ।